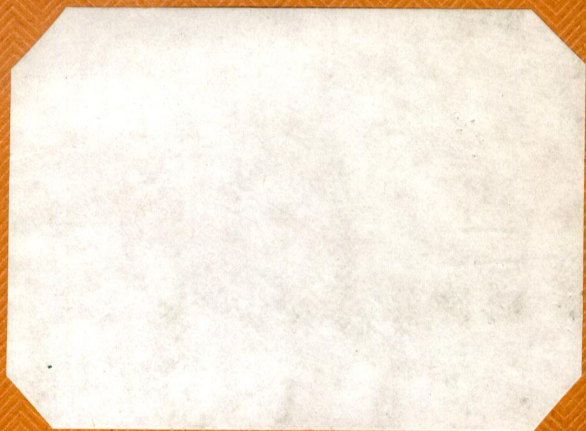

06 8.32 012
Р. ШЕВЧЕНКО

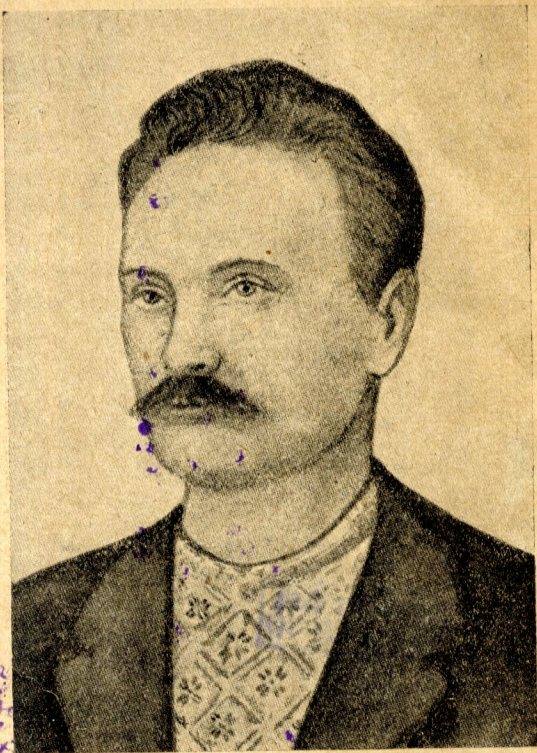
411
ІВАН ФРАНКО

ЖИТТЄПИС

ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ

313

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ІВАН ФРАНКО

Р. ШЕВЧЕНКО *авт*

ІВАН ФРАНКО

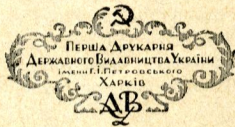
ЖИТТЄПИС
ДЛЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ *Зав.*

Державний науково - методологічний комітет
Наркомосвіти УСРР по секції соціального
виховання дозволив до вжитку як посібник
у робочій бібліотеці учня установ соцвиху
молодшого концентру

X
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНИ
1929

У. 18 (092) 4087.1

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Укр. Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

832/4
Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 31794

VI
III-379

Галичина

Далеко від нас у той бік, де сонце буває перед заходом, є країна, що зветься Галичина. Живуть у ній такі самі люди, як і в нас — українці — і говорять українською мовою. Одне тільки там не так, як у нас. Ми вільні, у нас радянська влада. А там усім заправляють польські пани, примушують працювати на себе селян та робітників. А ті робітники та селяни теж хочуть вільними бути, вони теж бажають кращого життя. Та хай лише скаже там хтонебудь хоч слово про волю — одразу посадять до холодної, вогкої тюрми.

У нас діти весело йдуть до школи, вчать-ся в ній рідною мовою. Проводять свої збори, обмірковують цікаві для всіх питання, влаштовують свята, видають стінні газети.

А там... Там українські діти ідуть до школи, немов у неволю, бо вчать їх не рідною, а чужою польською мовою. Пани забороняють вчити по-українському. Бояться,

щоб діти не дізналися, хто вони, а то виростуть і проженуть усіх панів так, як у нас їх прогнали.

Гірко там жити і дорослим і дітям.

Та не краще було й раніш.

Раніш Галичина була під властю австрійського цісаря. Всі кращі землі, всі багатства були й тоді в руках панів. Зрана до вечора поливали там землю потом люди, працюючи на своїх гнобителів, а самі були і голодні і холодні. Мовчки обливалися вони у злиднях сльозами, терпіли неволю, мовчки тягли вони панське ярмо.

Але були там і такі, що не могли мовчати. Знайшлась така людина, що повстала проти кривди й знущання і все життя своє боролася за волю темного трудящого люду.

То був великий український письменник Іван Франко.

В кузні

Недалеко від міста Дрогобича в Галичині розіслалось село Нагуєвичі. Сховалось воно в долині, завітчалося зеленими садами. На горбі край села стояла кузня, а з неї по долині дзвінким сріблом лунали удари молотів. То коваль Яків вибивав на ковадлі, немов на барабані, дріб — знак, що в кузні йде робота.

Андрусь, молодий коваль, взявши на плечі маленького рудоволосого й босого

хлопчину Івася, приніс його до кузні й посадив на вугляній скрині близько огнища, а сам почав міхом роздмухувати вогонь. Яків, Івасів батько, готувався до роботи, а Івась пильно вслухався, як міх починав сопти й роздмухувати вогонь.

— Помалу, помалу, Андрусю! — каже Яків.

— Це дика баба фукає! — говорить, жартуючи, Андрусь і щосили налягає на жердку, щоб набрати в міх якомога більше повітря.

Андрусева згадка про дику бабу проймає малого Івася жахом.

— А де та дика баба? — питає він.

Андрусь сміється.

— В міху. Хіба не чуєш, як фукає?

Івась прислухається — справді фукає.

— Чекай, як я її добре надушу, — говорить Андрусь, — то вона добре буде стогнати.

— Я не хочу! Не души! — скрикує Івась, і йому хочеться заплакати. Він наслухався казок про різні страхіття. Чув не раз і про дику бабу, що ніби сидить у великій горі та курить звідти димами, і йому стало страшно.

— Ну, ну, ти! Не оповідай дитині дурниць, — каже батько. — Не слухай, Івасю, не слухай, у міху нема ніякої дикої баби.

— А що ж там так сопе?

— То вітер, синку. У міх набирається повітря, а як його придавити, то повітря

виходить крізь дірочки й сопе. Ось, поглянь!

І батько кілька разів дмухає в огонь.

До кузні поволі збираються люди. Тому треба сокиру зробити, іншому — щось полагодити. Починається праця. Луп-цуп-цуп! Луп-цуп-цуп! — витискують молоти по червоному розпаленому залізу й розбризкують навколо іскри.

Івась дуже боявся тих іскор, та проте страх любив дивитися, як вони, мов рій вогнястих джмелів, вилітали з-під батькового молота й прискали на всі боки.

Кипить праця, а разом з тим ідуть і розмови. Розповідають усякі сільські новини, а найбільше — про Борислав.

Борислав — невеличке місто в Галичині. Якось довідалися, що в тім місті в землі — багато нафти та земляного воску. Почали копати там глибокі колодязі й діставати звідти нафту. Швидко Борислав змінився: скрізь виднілися горбики від накиданої з ям землі. Багато людей сходилося туди на заробітки. Деякі з них просто працювали в наймах, а деякі швидко ставали багачами, як пощастить їм десь із купленого клаптика землі видобути багато нафти.

Та багато траплялось там і різного лиха. Про все це й розповідали в кузні. Там обвалилася яма й придушила аж п'ятеро

робітників, в іншій — трьох, той ненароком упав у яму і втопився у нафті, того підпоїли та пхнули до ями.

Страшно стає Івасеві від цих розмов, хоч він гаразд ще й не розуміє, що воно й до чого. Тільки глибокий жаль його проймає, а чому — то він гаразд і сам не знає. І він починає ще пильніше вдивлятися в огонь. В огні пролизуються сині, червоні та золотобілі промені, а з-під молота бризкають іскри.

„Не таке, як люди“

Чудний якийсь хлопець • отой Івась! Вийде оце на вулицю, іде та й розмахує руками, гуторить щось сам до себе. Візьме прутик, цьохкає ним у повітрі або стинає головки з буряків та ластів'ячого зілля. Серед інших дітей він несміливий і неповороткий, а коли часом обізветься, то старші як почують, то тільки плечима стискають.

От і зараз. Зустрів він маленького хлопчика та й питає:

— Василю! А доки ти вмієш рахувати?

— Я? А доки ж? П'ять, сім, парканадцять.

— Парканадцять! Ха - ха - ха! А то скільки парканадцять?

— Ну, скільки ж має бути? Я не знаю!

— Та то ніскільки. От сядь лишень, будемо рахувати.

Василь сідає, а Івась починає рахувати, цюкаючи за кожним разом паличкою по землі: один, два, три...

Василь слухає, слухає, а далі встав і побіг. Івась не помітив: сидить, цюкає і рахує далі, аж доки хто не надійде та не засоромить.

Та над усе любить Івась бігати сам по зелених квітчастих луках, поміж широколистих високих лопухів над невеликою річкою з високими берегами та з кам'янистим дном. Набігавшись, залізе до густого лапастого листа біля річки. Сидить і вдивляється в плюскітливу воду. А тимчасом сонце припікає, гріє Івасеві плечі й усе тіло. Любо йому! Невеличкі його сірі оченята жваво бігають. Все, що він бачить, здається йому таке гарне, чудне й незрозуміле.

— От сонечко, чому воно таке невеличке, а татуньо казали, що воно велике? Чи в небі вирізана така маленька дірка і через те не видно цілого сонця! Він хоче знати, чим люди бачать і чим вони чують. Йому здавалось, що все те людина робить ротом. Івась розкриває й закриває рота, заплющує очі, затуляє вуха — скрізь додивляється, над усім думає.

А коли поприходили жінці з поля, він, підскакуючи, біжить до батька.

— Татуню, татуню! Я щось знаю!

— А що таке, моя дитино?

— Я знаю, що людина очима бачить.
Батько сміється.

— А вухами чує, як кудкудакає курка,
а пальцями — шум.

— Як, як?

— Та так, що як не затикати вуха пальцями, то чути, як курка кудкудакає, а як заткнути, то чути тільки шум.

Всі регочуть.

А то раз треба було Івасеві перейти через маленьку річку. Підійшов він до річки, коли дивиться, а там замість камінчиків на дні видно одну глибоку бездонну синяву. Івась не знав іще, що це небо в воді всміхається до нього, і зупинився. Довго розглядав він глибінь. Тільки якось дивно. Як повернеться від сонця, глибінь зникає і в річці видно зовсім близьке дно; повернеться до сонця — річка знову стає глибока. Та підійшов сусіда, розказав йому, що то небо відбивається у воді, і перевів його через річку.

„Якесь воно не таке, як люди“, — казали про Івася сусіди.

До школи

Одного дня Івась, як звичайно, встав рано, поснідав, поплакав трохи, почухався,

взяв прут і, підскакуючи, погнав гуси з подвір'я на пасовисько. Та не довго він їх пас. З поля йшов батько, покликав Івася додому й наказав матері одягти його в нову одягу. Коли він одягся, батько повів його селом. Дійшовши до одного будинку, батько промовив:

— Оце школа. Сюди будеш ходити вчитися.

І записав Івася до школи.

Чудно якось у тій школі. Усе не так, як дома. Учитель показує якісь таблички з стовпчиками та гачками, а що воно таке, Івась не розуміє. І хлопці якісь усі чудні. Той сидить і колупає пальцем у носі, другий хоче вткнути Івасеві стебельце в ухо, третій висмикує з своєї одяжки латки та нитки—наскуб уже їх цілу купу.

— Нащо ти смикаєш?—питає Івась.

— Буду дома з бовщем їсти,—відповів хлопець.

Івась довго думає над тим, чи бува не обдунив його цей хлопець.

Та вчитель помітив, що Івась нічого не слухає, і так крикнув та так крутнув його за вухо, що хлоп'яті аж сльози виступили на очах...

Учні співучими голосами читають склади: „а - ба - ба - га - ла - ма - га“. Івась не розуміє, що це і для чого, але йому це вподобалося,

і він щосили почав кричати: „а ба-ба галамага!...“ Вчитель уже подумав був, що він дуже гарний учень. Та Івась викрикнув якось не тоді, коли було треба, „галамага“, і вчителева різка погуляла в нього по плечах.

А ввечері батько питає:

— Ну, а чого тебе там у школі навчили?

— Вчилися „а баба галамага“.

— А ти вмів?

— Та ж умів.

— Ну так мені справуйся!—заохотив батько.— Як тут у селі вивчишся, то підеш до міста до більшої школи.

— Ба!—відповів Івась.

Івась — найкращий учень

Хоч і тяжка була наука в сільській школі, та здатний Івась швидко вивчився читати й писати українською, польською та німецькою мовою. За два роки, як скінчив Івась цю школу, батько віддав його до іншої вищої школи, що була при монастирі в місті Дрогобичі.

Радіє Івась, що вчитиметься далі, але й сумно йому стало, як батько поїхав додому. Жаль йому села, а більше — товаришів. Там залишився і Гриць, і Васько, і Петрусь.

Івась сидить на уроці. Але йому так хочеться зараз бути вкупі з товаришами,

так хочеться піти разом на річку, побігати в полі. Він зажмурює очі, і здається йому, що він дома сидить у хаті. Ось чути дзвінкі голоси Гриця та Васька — то йдуть вони до Івася гратися.

Та раптом тишу в класі прорізав гучний голос учителя-дяка, що, схопивши Івася за вухо, стукнув його лицем об лаву.

Було то не вчення, а якась мука. Глузували й знущалися дяки з малого Івася, бо він був мужицького роду, по-мужицькому вбраний, боязкий і несміливий. Посадили його ззаду на „ослячу лаву“, та бідний хлопець терпеливо переносив усі образи й ще з більшим завзяттям брався до науки.

Швидко виявилось, що Івась вчиться краще за всіх. По всій школі пішли балачки:

— Івась найкраще вчиться.

— Іван Франко — найкращий учень.

Влітку

Велике несподіване лихо трапилось Франкові, коли він перейшов уже до другої класи. Помер батько. Франкова сім'я почала убожити. Матері тяжко було самій упоратися з господарством, і вона вийшла заміж удруге. Та відчим був добрий і чулий чоловік, то й не забрав Івася з школи, а допомагав йому вчитися й далі.

Влітку, коли навчання в школі припиняється, Івась вертає на село додому й там допомагає працювати в полі та коло господарства.

У неділю, коли його не посилають пасти худобу, ані до снопів або сіна, він рано схоплюється з постелі, вмивається, хапає шматок хліба і біжить у ліс. Для нього нема більшого щастя, як самотою блукати по лісу, коли там нема ані живої душі. Там слухає він шум дубів, милується квіточками, кожною травинкою із сріблястою росою.

Одвідає в лісі й джерельце з солоною водою. Сховається між деревами й цілими годинами підглядає, як прибігають пити тонконогі сарни з малими гарненькими сарнятами і цапи-рогачі і витрішкуваті зайчики. А то піде на те місце, де найбільше росте грибів, назбирає їх купу й починає чистити невеличким ножиком, гуторячи з ними весело:

— А, мій паничику! Вдався ти біленький зверху і знизу! Певно, лише цієї ночі виклюнувся з землі. А ви, старенький дідусю! Чого так одну крису свого капелюха вгору задрали? Ой, погана гіллячка! Лягла вам на голову і от якого шрама надавила!..

Раз, отак розмовляючи з грибами, Івась аж перелякав одного сусіду, що проходив поблизу лісом, не помітивши хлопця.

Івась — гімназист

По трьох роках Івась, скінчивши школу, вступає до гімназії. Наука в гімназії дуже була схожа на науку дяківську. Непривітно зустріли тут Франка, і хлопець довгий час зчову сидів ззаду на „ослячій лавці“ в самім куті та пальцями довбав діри в стіні.

Та незабаром і тут він став одним із кращих учнів. У нього була дуже добра пам'ять. Те, що вчитель казав цілу годину, він потім міг переказати майже слово в слово. Але шкільну науку він не дуже любив. Зате багато читав усяких книжок. Шевченкового „Кобзаря“ він вивчив на пам'ять. Прочитав багато й інших українських, польських і німецьких письменників. Почав складати свою книгозбірню й назбирав до неї багато книжок. Разом з цим він записував народні пісні й записав їх дуже багато — аж два великі зошити.

В гімназії ж Франко почав і сам писати різні вірші та оповідання. Коли йому було 18 років, його перші вірші видрукували вже і в часописі.

В тюрмі

Скінчивши гімназію, Франко їде до Львова, великого міста в Галичині, і там вступає до ще вищої школи — до університету. Тут

він продовжує писати свої твори, а в них змальовує бідування робітників у Бориславі; про це він так багато наслухався ще дитиною в батьковій кузні. Та його швидко заарештували й посадили аж на дев'ять місяців до тюрми. Вкинули його туди між самих злодіїв, щоб якнайбільше муки завдати юнакові за те, що він писав про тяжкі злидні робітників та хотів зробити їх вільними.

Камера з одним вікном, де сидів Франко, була дуже мала. Через те вісім в'язнів спало на тапчані, а чотири — під тапчаном. Франка ж примостили під вікном, що було день і ніч відчинене, і він дуже мерз, а вранці як прокидався, то на голові в нього було повно снігу, навіяного з вікна.

Вийшовши з тюрми, Франко починає ще більше працювати: збирає до купи робітників та розказує про їхні кривди, пише свої твори, а в них закликає:

Не ридать, а здобувати —
Хоч синам, як не собі —
Кращу долю в боротьбі!

В цих творах він казав, що „прийде нове життя, добро нове у світ“, себто прийде час, коли робітники й селяни позбудуться панського ярма й куватимуть собі нове щасливе життя.

Але цього не подарував йому цісар та пани. Одного разу, як їхав Франко до свого

товариша на село, його знову заарештували й посадили на три місяці до в'язниці. Не подивилися, що юнак був хорий і їхав відпочити. Дуже тяжко було тут Франкові, а ще тяжче стало, як його босого пішки повели додому. Йти було дуже далеко, і в нього на обох ногах повідпадали нігті на пальцях. Великі муки перетерпів тоді Франко. Три дні він жив двома копійками, що знайшов їх у піску, а коли й тих не стало, він лежав хорий у гарячці й голоді, ждучи смерти. Та його врятував один товариш.

Гірко жилося після цього Франкові. Багато товаришів відцуралося від нього, бо вони боялися, щоб і їх не забрали до тюрми.

Великий письменник та борець за волю

Та Франко й після цього не кидав своєї роботи. Він ще більше почав писати й написав дуже багато всяких книжок. А в тих книжках писав він про тяжку біду робітників і селян та про панську неволю. Незабаром його вже всі знали не як маленького несліплого хлопчину Івася, а як великого українського письменника й борця за визволення трудящих — Івана Франка. Його слава широко лунала по всій Україні, і трудящі влаштували на його пошану велике свято. Коли до цього свята спробували написати

список самих назов його творів, то він зайняв цілу книжку аж на сто двадцять сім сторінок! Але це ще не все, бо після того Франко написав ще дуже багато.

І про віщо він тільки й не писав! У своїх творах: „Добрий заробок“, „Ліси і пасовиська“, „Сам собі винен“, „Домашній промисел“ та інших, Франко оповідає про злиденне селянське життя. Невеселе село у Франка: безпросвітня темрява, невтомна праця щоденна, а навколо глитаї — шинкарі та царські урядовці, що ладні останню сорочку з селянина ізняти. Аби їм лише добре жилося! А селянин — бідолаха хай хоч і з голоду мре на роботі тяжкій. Не міг Франко дивитися спокійно, як бідують селяни, як багаті з них знущаються. Взяв і написав про це в книжках. Хай усі знають, як, чоло своє потом гірким обливаючи, шматок хліба собі здобувають трудящі.

Одна з перших книжок оповідань Франкових так і зветься — „В поті чола“.

Та не про самих лише селян у книжках своїх писав Франко. Ще більше змалював він у своїх творах життя робітників.

Малим хлоп'ям у кузні наслухався він про заробітчан на бориславських копальнях, а, вирішивши, й на власні очі побачив, як тяжко було працювати там людям. Хто, заробивши трохи грошей, вертав додому на село, а хто гинув у глибоких колодязях, звідки діставав

нафту хазяям за нікчемну плату. Лихо тяжке приневолювало селян іти на заробітки й за копійки працювати від ранку до ночі. А хазяї великі гроші здобували їхніми руками та й їхню плату грабували, споюючи темних людей у шинках. Та й самі хазяї, мов звірі хижі, гризлились між собою, обманювали й обкрадали один одного. А все, щоб грошей якнайбільше здобути та до своїх рук усе добро прибрати.

Про це все й написав нам Франко в своїх „Бориславських оповіданнях“ та у книжці, що зветься „Боа-констриктор“, чи полоз, велика гадюка така, що довкола своєї жертви обвивається й душить її. Тут він пише про те, як один, спершу бідний, чоловік став потім великим багатієм на копальнях і, мов змії той страшний, душив і пригноблював робітників.

Довго робітники терпіли муки й знущання. Та увірвався їм, нарешті, терпець. Вирішили разом, як один, не йти більше на роботу до пана, доки не стане платити більше. Згуртувалися в одну сім'ю. Але пани їх розігнали. Не пощастило робітникам.

Цю спільну боротьбу робітничу проти панів-гнобителів описав Франко у своїй книжці „Борислав сміється“. Як і в інших своїх творах, тут Франко закликає робітників до боротьби проти багатіїв. Не раз він сам збирав докупи робітників, розказував про їхні

кривди та писав їм про те, як дійти до кращого життя — до соціалізму.

За це найбільше ми й шануємо Франка. Він — один з перших письменників усього світу, що почали писати про тяжке життя робітників та їхню боротьбу з капіталістами.

Не забув Франко і про дітей: багато написав він для них різних казок та оповідань, а в тих оповіданнях списав і свої дитячі роки, називаючи себе там Мироном, Борисом Грабом або Грицем.

В оповіданні „Грицева шкільна наука“ написав він про маленького хлопчика Гриця, що, вступивши до школи, нічого там не навчився й вернув до дому гуси пасти, бо в школі дуже зле тоді вчили. В оповіданнях „Отець гуморист“ та „Гірчичне зерно“ він змальовує тяжке знущення з бідних дітей учителів-ченців (Франка спершу теж учили ченці-манахи).

Багато ще й інших цікавих оповідань написав він з дитячого та шкільного життя. Чимало залишив і казок, як от: „Лис-Микита“, „Коваль Бассім“, „Абу-Каземові капці“ тощо.

Та не цим лише вславився Франко. Крім українських та російських книжок, він ще дуже багато читав німецькою, французькою, англійською, польською та іншими чужими мовами і багато книжок тих переказав нам по-українському, щоб усі могли читати їх та розуміти.

Дуже вчена людина був Франко. Багато працював він для визволення трудящих, багато написав він усяких книжок, багато зробив він і для науки.

Та надмірна праця підірвала Франкові здоров'я, і він тяжко захорів. Та й підчас хвороби, як ставало йому легше, він продовжував свою працю.

... Працювать, працювать, працювать,
В праці сконать!—

от було його завдання на все життя. Всі свої сили, все знання своє він віддав на користь трудящих, не зважаючи ні на тюрми, ні на погрози панів та царів.

Та хвороба все більше знесилювала Франка, і він у нужді, майже забутий, доживав свої останні роки. Згадали якось про нього товариші, зібрали йому трохи грошей, щоб підтримати здоров'я, та було вже пізно.

28 травня 1916 року Іван Франко, великий письменник та борець за волю, помер. Це було кільканадцять років тому, коли саме була люта світова війна.

Не дожив він до тих днів, за які боровся все своє життя, не довелось йому побачити, як оце тепер робітники й селяни будують свою державу без царя й панів.

Та трудящі України не забули свого великого борця й тепер кожного року 28 травня згадують і шанують його пам'ять.

Зміст

	Стор.
Галичина	5
В кузні	6
„Не таке, як люди“	9
До школи	11
Івась — найкращий учень	13
Влітку	14
Івась — гімназист	16
В тюрмі	16
Великий письменник та борець за волю . .	18

31.794
Ф $\frac{\text{И}}{\text{ш}-379}$

